

DE CONTEMPLANDO DEO LIBER.

(Vide tom. III Operum S. Bernardi, col. 365.)

DE NATURA ET DIGNITATE DIVINI AMORIS

(Vide ubi supra, col. 379.)

DISPUTATIO ADVERSUS PETRUM ABÆLARDUM

AD

GAUFRIDUM CARNOTENSEM ET BERNARDUM,

Ut Dei et Ecclesiae causam adversus Petri Abælardi errores, quorum aliquot capitula producit, tueantur.

Reverendis in Christo dominis et Patribus GAUFRIDO Carnotensem episcopo, et BERNARDO Claretianis abbatis, vitam et dies bonos.

Confundor, Deus scit, etc. *Hanc epistolam vide Operum S. Bernardi editionis nostræ tomo I, col. 531.*

CAPUT PRIMUM.

In primo limine theologie sue fidem diffinivit estimationem rerum non apparentium, nec sensibus corporis subjacentium, estimans fortasse, vel communem fidem nostram estimationem esse, vel licet esse, in ea quodlibet cuilibet ad libitum estimare. Beatus Augustinus (28) : « Fides enim, ait, non conjectando vel opinando habetur in corde in quo est, ab eo cuius est, sed certa scientia acclamante conscientia. » Abeit enim ut hos fines habeat Christiana fides, estimationes scilicet, sive opiniones academicorum sint estimationes istæ, quorum sententia est nihil credere, nihil scire, sed omnia estimare. Similem quippe fidem similis spes, similis charitas comitatur. Si enim fides hasitat, palpitat spes, charitas nulla est. Scio enim, ait Apostolus, e cui credidi; et certus sum (II. Tim. 1). » Ipse

A vero de omnibus amat putare, qui de omnibus vult disputare, de divinis atque ac de sacerdotalibus. CAPUT II.
Deinde egregia et laudabili professione premissa de fide Trinitatis trium personarum in unius substantia deitatis, post aliquanta personas ipsas in minus aliquid a subsistentibus personis videtur extenuare velle, cum dicit : « Videtur nobis supra positionis trium personarum nominibus summi boni perfectio diligenter esse descripta, ut cum videlicet prædicatur Deus esse Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, eum summum bonum, atque in omnibus perfectum hac distinctione intelligamus. Patris quippe nomine divina majestatis potentia designatur, qua quidquid vult efficere potest : Filii seu Verbi appellatione sapientia Dei significatur quia scilicet cuncta discernere valet, ne in illo decipi queat, sancti vero Spiritus vocabulo charitas ejus seu benignitas exprimitur, qua optime vult cuncta fieri, sive disponi. » Unde et alibi manifestius dicit : « Notandum quod ista tria nomina, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, quamvis, sicut et alia nomina, de Deo improprie dicantur ; tamen ad commendationem summi boni in descriptione ipsius convenienter sunt appo-

sita, per quæ potentia Dei designatur, et sapientia et benignitas. Si enim, cait, omnipotens esset, et non omni sapiens, summe bonus non esset. Iterum; si benignus non esset, ejus potentia perniciosa et inutilis esset. » O quam longe est haec sententia ab eo, ubi hoc est posse quod sapere: sapere quod benignum esse: et hoc totum quod esse. Omitto hic frivola de Deo et inepta verba, et insulsas de summi boni essentia dictiones usque ad impatientiam verberantes aures meas, scilicet ideo habendam esse Deo sapientiam, hoc est Filium generandum, ne in aliquo decipi queat: ideo habendam benignitatem, hoc est Spiritum sanctum, ne perniciosa sit potentia ejus sive sapientia, tanquam hoc non esset habendum, si illud non esset cavendum. Omitto etiam quod ibi dicit, quasi ex auctoritate B. Augustini, non esse Deum omnipotentem, scilicet quia non potest, nisi ea tantum quæ vult: quod brevitatis causa prætermisimus. Haec, inquit, omnia omitto, quæ verba sunt, et verbis ad ea occurrere facile est; ad causam veniamus.

Dicit nomina Patris et Filii et Spiritus sancti impropria esse in Deo; sed in descriptione summi boni ad commendationem apposita. Poterat autem simpliciter accipi, de qua dicit, summi boni descriptio, nisi in ipso statim exordio narrationis ex descriptione partium in unitate divinæ essentiae videbemus exoriri scandalum divisionis. Ipse enim illud summe ac singulariter unum statim in descriptionis suæ exordio dissecat in tria, in majus, et in minus et minimum, sicut in sequentibus melius apparebit. Propter quod dicimus, quoniam cum in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti a Catholicis Patribus divinitas prædicatur; fidei est haec professio, non divinitatis descriptio. Quæ si posset describi, posset et circumscribi. Sicut enim quod describitur, per partes suas describitur, sic quod circumscribitur, utique per totum suum. Nempe ubi constat esse partes ad describendum, necesse est etiam esse totum ad circumscribendum. Nam etsi spiritualis substantia sit, pro corporeis partibus et localibus dimensionibus, habet spiritualis naturæ qualitates, quæ certe sicut suo queunt modo discerni ad describendum, sic suo queunt modo comprehendendi ad circumscribendum. Horum vero omnium natura illa expers est, ubi mera simplicitas, et simplex unitas et idipsum, non habens partes per quas describatur, non qualitates quibus discernuntur. Tres sunt, sed unum; unum in tribus, totum in singulis, si tamen totum ibi est, ubi pars non est, si tantum, ubi neque quantitas neque qualitas est. In tribus nullus alterum includit, nullus alterum excludit. sed, sicut dictum est, tres sunt, et unum sunt: unus Deus, una essentia ubi, sicut supra dictum est, hoc est posse quod sapere; sapere, quod velle; et hoc totum quod esse. Nec, sicut dicit, sunt apposita ab homine, sive per hominem, tria haec trium nomina

A distincta personarum in Deo ad commendationem, sive exhibita ad summi boni particularem desetionem, sive perfectionem, sed sunt in Deo vere, et naturaliter, et æternaliter: annuntiata vero sunt hominibus, ut cum auditum fuerit unum in tribus, tres in uno, si quis aliquid ibi putaverit describendum, sive circumscribendum; unitas non usque ad solitudinem, Trinitas non usque ad divisionem omnini compescat et absterreat humanæ rationis conatum. Absit enim a fide Catholica et prædicatione de Patre, et Filio et Spiritu sancto, ut, sicut dicit novus hic magister, alter ibi in altero, sive ad alterum, suimum bonum aliquatenus vel dicatur vel creditur perficere, cum ad omnem summi boni plenitudinem singulus quisque sibi ibi credendus sit sufficere. Absit, ut superabundet in tribus, quod in singulis plenum est, ut particulariter dispartiatur quod simplex et individuum unum est, ut in solitudinem redigatur quod Trinitas est, ubi quod alter est ex altero, vel alter ad alterum, non est dissipatio unitatis, sed distinctio personarum, quia licet alter ibi vere prædicetur ad alterum, non tamen ibi est alterum et alterum, sed simplex unum.

Hoc de Deo cogitare, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti creditibus, sperantibus, amantibus, pium est audire jucundum, familiare proloqui, ardentis fidei super omne quod desideratur desiderabile ad intelligendum, illuminato vero amori dulce super omne quod dulce est, quoties fuerit aliquanta intelligentiae experientia comperit. In hujusmodi etenim, sicut dicit B. Gregorius (29), « amor ipse intellectus est. » Non autem hoc modo nobis representat illum quem dicit Ezechiel sonum sublimis Dei (*Ezech. i*), pro nominibus Patris et Filii inducta potentia, potentia discernendi, de potentia tam gerendi quam discernendi, quasi quiddam ad totum, sicut noster theologus dicit. Non quod saepius in Scripturis et in usu loquendi, et consuetudine tractandi, Patri non ascribatur potentia, sapientia Filio, benignitas seu charitas Spiritui sancto, sed secundum rationem fidei et intellectum pietatis, ut semper et quantum ad omnipotentiam efficiendi, et quantum ad benignitatem miserendi, non tantum potens, sed et omnipotens intelligatur Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus et tamen non tres omnipotentes, sed unus omnipotens, sic etiam sapiens, vel, sicut ipse solet dicere, omnisapiens, et omnibenignus, non solus Pater, sed et Filius, et Spiritus sanctus. Etenim dicitur de Deo Patre, quia « omnia quæcumque voluit fecit (*Psal. cxiii*), » et dicit Apostolus « Christum Dei virtutem et Dei sapientiam (*I Cor. i*): » et quia « charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (*Rom. v*). » Per quam etenim Trinitatis personam aliquid de Deo, sive in aliquo Deus potissimum hominibus annotuit, ipsam in eo ipso adotandam esse divinitas revelavit; et homo consuevit.

(29) Greg. hom. 27 in Evang.

non autem solam exceptis aliis, sed sicut in hoc operantem, æque et indifferenter cooperantibus aliis. Minus autem proprie hujusmodi nomina summae et supereminentis essentiae naturam designare videntur, quando cum hujusmodi additamento proferuntur, quibus Deus, non in eo quod ad semetipsum, sed in eo quod ad creaturam est, denominatur: vide-licet cum dicitur potentia gerendi quæcunque vult, et discernendi, sive sapientia, hoc est potentia discernendi quam, saltem cum absolute pronuntiantur, ut dicatur tantummodo summa potentia divina essentia, cui hoc est esse; quod posse, quod sapere, quod benignum esse, si tamen pronuntiantur cum hujusmodi additamento creature, videntur quasi non esse, nisi quasi respectu creature, vel videntur esse ad creaturam, quasi qualitas quædam relativa. Nomina vero Patris, et Filii, et Spiritus sancti, propria ibi sunt, experientia rem, sicut supra dictum est, et usitato modo cogitandi et familiari usu loquendi, secundum veritatem generationis in veritate gignentis et geniti. Quibus cum adjicitur deitas, ut dicatur Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, certissima fides naturalis in deitate unitatis omnem perimit in veritate substantiae pro Trinitate personarum suspicionem multitudinis, et multiplicatatis, et divisionis et diversitatis. Etenim tametsi dicatur ad aliquid Pater, ad aliquid Filius, ad aliquid Spiritus sanctus, et ipse quippe Spiritus sanctus ad aliquid dicitur, in quantum donum Dei est, tamen quantum ad veritatem naturalis coessentialis, extra naturalis unitatis metas, nequaquam aliquem eorum aliqua desert relationis necessitas. Semper quippe prædictetur unum, quamvis non unus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, et prædicatio hujus veritatis ex Ipsi veritatis auctoritate, in obsequium fidei et confessionis suæ captivum redigit omnem intellectum humanæ rationis (*II Cor. x.*).

Contra hoc vero quod dicit inpropra esse in Deo nomina Patris, et Filii, et Spiritus sancti, tanquam aliud significantia, quod in nominibus ipsis sonat: hoc est contra Arianos beatus Ambrosius in libro De Spiritu sancto dicit: « Audis Filium Dei: aut dele nomen aut confitere naturam. Quid te quæstionum tormenta delectant? Mihi licet scire de Filio Dei quod natus est, non licet scire quomodo natus est. » Item: « Non sunt nuda hæc nomina, sed operatricis virtutis indicia. Non enim ipse Pater qui Filius, sed inter Patrem et Filium generationis est expressa distinctione, ut ex Deo Deus intelligatur. » Virtus ergo operatrix, cuius indicia nomina illa sunt, generatio est incogitabilis, quæ solis ipsis cognita est, quibus eam nosse, hoc ipsum quod sunt, hoc est generantem et genitum, Patrem et Filium esse, est. Proprium ergo, et proprie proprium Patris illius est paternitatis nomen, ex quo in omnibus, in quibus est, est cognomen, sicut Apostolus dicit: « Flecte genua mea ad Patrem Domini mei Jesu Christi, a quo orans paternitas in cœlo et in terra nominatur (*Ephes. iii.*). » Ibi quippe nomina hæc nequaquam

A sicut in hominibus patre et filio sunt ex causa accidente accidentis genitrix, sed qui Pater est sive Filius, nunquam non fuit Pater et Filius; semper Pater, semper Filius; non temporali sempiternum, sed sempiterna æternitatem; non ex mutatione accidenti, sed ex natura incommutabili. Ne tamen amore veritatis videanur a veritate recedere, si inpropra dixisset nomina Patris et Filii, propter mutuam ad alterutrum relationem: videlicet quia nominibus istis non tam quod sunt, quam quod ad invicem sunt, designari videatur; non nihil dixisset. Ad quod tamen, quid ibidem beatus Ambrosius dicat contra eos qui in natura divinitatis Patris et Filii calumniabantur diversitatem, audiamus. « Cum, » inquit, « dico genitum, non proprietatem naturæ, sed significacionem generationis expressi, sicut, si dixerim generatiliter filium, nec addam ejus, potest intelligi et filius hominis, et filius iniquitatis, vel fetus peccatum, vel pulli columbarum, et ideo in appellatione filiorum non est expressio significata naturæ. Si vero naturam voluero designare, aut hominem nuncupabo, aut equum, aut avem, ut natura possit intelligi. Ita ergo, si naturam cupio designare divinam, Deum verum debeo nominare. Cum autem filium dico generatum significo, cum vero patrem, generasse declaro. » Nomina ergo patris et filii inpropra quidem sunt naturæ, sed propria genitrix, in veritate gignentis et geniti patrem et filium significantia. Quibus remotis nominibus, et abjudicatis, theologus noster tanquam inpropiis et rerum aliarum significativis; et sicut ipse dicit, Trinitatis reperta veritate, qua summi boni plenitudo perficitur, potentia scilicet in Deo gerendi ac discernendi, et genitrix de ipsa sapientia, hoc est potentia discernendi et benignitate Dei, cum ipsam etiam generationem significativum quid esse velit in Deo, proponit ex potentis ipsis et benignitate demonstrare quid sit, quid significet, quod prædicatur in Deo generatio Filii de Patre, et processio Spiritus sancti de utroque. Sed primo de Patre et Filio tractandum est; deinde Spiritui sancto suus locus reservandus. Hoc enim ordine et ipsi incedendum esse videtur.

CAPUT III.

D Proponit ergo in unitate divinæ essentiae non tam distinctionem, sicut ipse promittit, quam destructionem personarum, demonstrare volens et his quæ de materia et forma, vel ad similitudinem materiæ et formæ dixerunt consistere philosophi, seriem divinæ generationis; scilicet quid sit Filium esse, vel genitum esse de Patre, dicit: « Sigillum æreum est æs ita formatum. Idem itaque essentialiter est ipsum æs, quod materia ærei sigilli, cum tamen in suis proprietatibus ita sint distincta, ut aliud sit proprium æris, aliud ærei sigilli. Et quamvis idem sint essentialiter, sigillum tamen æreum est ex ære, non æs ex æreo sigillo; et æs materia sigilli est, non sigillum æris. » Deinde aliisque interpositis subjungit: « Sicut ex ære es

æreum sigillum, et ex ipso quodammodo generatur, ita ex ipsa Patris substantia Filius habet esse, et secundum hoc ex ipso genitus dicitur. Ut enim supra ostendimus, specialiter nomine Patris divina potentia declaratur, sicut nomine Filii divina sapientia. Est autem divina sapientia, quædam, ut ita dicam, ipsius Dei potentia, quia videlicet ab omni fallacia vel errore sibi providere potest. Cum igitur sapientia quædam ut dictum est, sit potentia, sicut æreum sigillum est quoddam æs, liquet profecto divinam sapientiam ex divina potentia esse suum habere, ad eam videlicet similitudinem, qua sigillum æreum ex ære dicitur esse, quod est ejus materia, vel species ex genere, quod quasi materia speciei dicitur esse, ut animal hominis. Sicut enim ex eo quod est æreum sigillum, exigit necessario, ut æs sit, et homo ut animal sit, sed non e converso, ita divina sapientia, quæ est potentia discernendi, exigit quod sit divina potentia, sed non e converso. Quippe sicut æs tam ad æreum sigillum quam ad alia se habet; et animal tam ad hominem quam ad alia; sic et divina potentia tam ad discernendum quam ad operandum se habet. Et sicut æreum sigillum de ipsa æris substantia vel essentia dicitur esse, cum esse videlicet æreum sigillum sit esse æs quoddam, et esse hominem, hoc est animal rationale mortale, sit esse animal quoddam, ita divina sapientia de substantia divinæ potentiae dicitur esse; cum videlicet esse sapientiam, hoc est potentiam discernendi, sit esse potentiam quædam. Et hoc est Filium de Patre esse; sive genitum esse, videlicet sicut species ex genere philosophi dicunt gigni, sive creari.

Hæc est nova novi theologi theologia de Patre et Filio, sanctam Christianæ fidei simplicitatem alienis vestiens exuvias reluctantem, et obscuriorum efficiens, dum nititur facere clariorem. Cum etenim in fide Trinitatis pro Patre et Filio producuntur nobis potentia gerendi ac discernendi, et de ea potentia gerendi potentia discernendi, tanquam filius de patre species de genere, materiatum de materia, quasi cacophaton videtur ingerere auribus fideliū ipsa novitas tam verborum quam sensuum, et, bonorum euphoniam nominum amissa, ipsa quasi resilit ab intellectu, scilicet quia non suis agitur instrumentis, et communī artificio subjici designatur divina materia. Hæc, inquam, sunt verba, et iste est sensus magistri Petri de generatione Filii Dei, sic enarrat eam quam inenarrabilem putabat qui dicebat: *Generationem ejus quis enarrabit? (Ies. xiii.) Ex alio, ait Deus Pater, ante luciferum genui te (Psal. cix).* Uterum illum homines Dei loquentes in spiritu Dei interpretari solebant imperscrutabile secretum Patris Dei, de quo ab æterno genitus est Filius Dei. Sed secretum illud jam secretum non est; quod humanis rationibus tam pervium factum est. Miror autem vehementer, hominem aliquid scientem, in essentia summæ ac simplicissimæ unitatis genus et species, quæ non nisi ex differentiis prædicantur, sive materiam et materiajum, quæ

A suo similiter modo a se disparantur producero, cum natura illa non nisi simplex unum sit; nec nisi ex semelipsa et propter semelipsam sit, nec ulla ei nisi ipsa sibi, et causa et ratio sit, ut sit, sed quidquid est, ex seipsa, et in seipsa, et per seipsam, ipsa sit sibi. Miror etiam vehementer, cum in hac ipsa theologia sua bene et catholice sæpe prædicet homousion ὁμοούσιον Trinitatem, Filium per omnia similem Patri et consubstantialem; quid sibi velit hæc, et ærei sigilli similitudo, quæ per omnia ad hoc videtur niti, ut inter Patrem et Filium inæqualitatis appareat dissimilitudo. Quid enim aliud agit, cum dicit quia sicut ex eo quod æreum est sigillum, exigit necessario ut æs sit, et homo, ex eo quod est homo, ut animal sit, sed non e converso, ita divina sapientia, quæ est potentia discernendi, exigit quod sit divina potentia; sed non e converso? Quid enim, non e converso? Scilicet, sicut omne æreum sigillum est æs, sed quoddam; sic sapientia, quæ est potentia discernendi, est potentia, sed quædam. Et sicut non convertitur ut omne æs æreum sigillum sit, cum sigillum non sit, nisi æs quoddam, sic non convertitur ut omnis potentia sapientia sit, cum sapientia non sit nisi potentia quædam. Quod est dicere quia sicut omne æs in æreo sigillo non expeditur, sic in sapientia non omnis inesse potentia intelligitur. In promptu ergo est videre in æreo sigillo adductæ similitudinis dissimilitudinem, insulsi opere multorum inconvenientium confusione, et sensum alienum, in loco non suo sedem sibi quærentem, nec invenientem. Si enim ad æreum sigillum et æs comparamus sapientiam divinam et potentiam, scilicet ut hoc sit illa sapientia ad illam potentiam, quod est æreum sigillum ad æs, o Israel, iam Dominus Deus tuus Deus unus non est, in quo majus et minus est, scilicet ejusmodi potentia ad potentiam, Filius ad Patrem, cuiusmodi est ad totum æs, æs quoddam, ad genus suum animal quoddam; pars ad totum, materiatum ad materiam. Hoc enim est quod dicit quia, cum sapientia sit quædam potentia, sicut æreum sigillum est æs quoddam, liquet profecto divinam sapientiam ex divina potentia esse suum habere, ad eam videlicet similitudinem, qua sigillum æreum ex ære esse dicitur, quod est ejus materia, vel species ex genere, quod quasi materia speciei dicitur. Quippe, inquit, « sicut æs tam ad æreum sigillum quam ad alia se habet; et animal tam ad hominem, quam ad alia; sic et divina potentia tam ad operandum quam ad discernendum se habet, » ut subaudiamus quod non habet sapientia, quæ non est nisi quædam potentia, videlicet discernendi. Dicit ergo est Pater potentia quam Filius sapientia, qui dicit: « Omnia quæ habet Pater, mea sunt (Joan. xv.). »

Deinde docens quid sit quod significet generatio illa Filii de Patre, et ipsam quippe significativam potius quam realem, astruere nititur, sicut ipsa nomina gignentis et geniti, hoc est Patris et Filii; subsequitur et dicit: « Sicut æreum sigillum de

ipsa seris substantia vel essentia dicitur esse, cum esse videlicet serum sigillum sit esse ad quoddam; et esse hominem, hoc est animal rationale mortale, sit esse animal quoddam, ita divina sapientia de substantia divinae potentiae dicitur esse, cum videlicet esse sapientiam, hoc est, potentiam discernendi, sit esse potentiam quoddam. » Deinde quasi concludit, sed ex inconcessis, et dicit: « Et hoc est Filium de substantia Patris esse, sive genitum esse, sicut dicunt philosophi, species ex genere gigni, sive creari. » Ex his omnibus quid judicent alii, viderint ipsi: sed nobis videtur quoniam quod subsistentes et plenas personas, quas Græci hypostases ὑπόστασες vocant, coæquales sibi per omnia, et consimiles et consubstantiales, in potentiam et semipotentiam extenuare ntitur, quantum ad destructionem personarum Sabellianum est; quantum ad dissimilitudinem et imparilitatem, hoc in sententiam Arii pedibus ire est. Sed hæreses istæ antiquæ et vetustissimæ veterum sunt. Quod autem homo dialecticus sic agit de Deo Patre ac Filio, sicut de materia et materiali, cum hujusmodi omnia longe ab illa substantia sint; et quod Filium ex Patre, quasi speciem prædicat ex genere, hæc nova hæresis prorsus et propria ejus est, et in hoc, sicut de Paulo dicebant Athenienses, ipse, ut mitius loquamur, *νοροῦν δεορμὸν ανηγγιλιῶν* apparuit in mundo (Act. xvii). Ubi enim jam Trinitas Deus? Ubi personæ gigantis et geniti, et ab utroque procedentes? Ubi unitas, de qua dicit Veritas: *Ego et Pater natus sumus?* (Joan. x.) Etenim destructio personarum, destruit in Deo Trinitatem; dissimilitudo majoris et minoris unitatem. Deus scientiarum, iudex conscientiarum, tu scis, tu vides quod malem me in verbis ejus errare quam ipsum in fide, sed de verbis ejus, nisi aliud me doceat, meo sensu saurorem intellectum nequeo eliquare.

CAPUT IV.

Jam ad Spiritum sanctum veniamus, quin potius ipse veniat in nos, nec de se aliena nos sapere patiatur, sed per omnia nos faciat consentire veritati spiritus veritatis. De quo plurima quæ dicit utinam non diceret, utinam saltem contra semetipsum non scriberet. In eis siquidem quæ præmissa sunt, tametsi dicat sepe quod offendit; tamen aliud et aliud dicendo, dat quodammodo intelligi, non se ex diffinito dicere quod dicit. Hic autem absque omni velamento simulationis tam libere currit sententia, ut omnino etiam defendere velle videatur quod dicit. Dicit ergo: « Spiritus quasi a spirando dictus. Unde et Veritas dicit: Spiritus ubi vult spirat. Et Propheta convenienti metaphora spiritum Domini distinguens spiritum oris ejus ipsum appellat (Psal. xxxii); ideoque ipso nomine suo procedere ex Deo Patre et Filio, potius quam gigni, declaratur. Benignitas quippe ipsa, quæ hoc nomine declaratur, non est in Deo potentia sive sapientia, cum videlicet ipsum benignum esse, non sit in aliquo potente esse, sive sapiente, sed hæc ejus bonitas

A magis secundum ipsum charitatis affectum, sive effectu, accipienda est. Charitas autem, teste beato Gregorio, minus quam inter duos haberi non potest. Nemo enim, ait, ad semetipsum habere charitatem dicitur, sed dilectione se in alterum extendit, ut charitas esse possit. Procedere ergo Dei est sese in aliquam rem per affectum charitatis quodammodo extendere, ut eam videlicet diligat, ac se ei per amorem conjungat. Cum itaque tam Filius quam Spiritus sanctus ex Patre sit, hic quidem genitus, ille procedens, differt in eo processio a generatione, quod is qui generatur ex ipsa Patris substantia est, cum ipsa, ut dictum est, sapientia ipsum esse habeat, ut sit quædam potentia: ipse vero charitatis affectus magis ad benignitatem animi, quam ad B potentiam attineat. Unde bene sapientia, ex potentia, Filius ex Patre esse dicitur, hoc est, ex ipsa Patris substantia esse; Spiritus vero, quamvis ejusdem sit substantiae cum Patre et Filio, etiam Trinitas ipsa homousion ὁμούσιον, id est unius substantiae prædicatur, minime tamen est ex substantia Patris et Filii, quod esset ipsum ex Patre Filioque gigni; sed magis ab ipsis habet procedere: quod est Deum se per charitatem ad alterum extender quodammodo. Nemo enim sibi ipsi benignus esse potest; sed alteri. Tunc vero Deus qui nullius indiget, in se per benignitatem renanceret, si sibi benignus esse posset, aliquod sibi beneficium impendendo. »

C Hece est theologia magistri Petri de Spiritu sancto; hoc de eo prædicat: et utinam non contra eum! Ad libitum suum summæ sibi essentiæ format effigiem; a forma vero fidei ab apostolis tradita, a Spiritu sancto per ipsos formata et omnibus commendata fidelibus, ausert quæ vult, apponit quæ vult, nova faciens omnia, nova verba, nova dogmata, quorum nonnisi ipse sibi auctor est. Cavendum autem quod quasi impro priis sublati de fide sacris nominibus Patris et Filii et Spiritus sancti, credentes sibi primo irretire ntitur ratione nominum aliorum, quorum quasi rationabili consequentia inducat eos in novitatem sensuum suorum. Si enim secundum regulas et formam fidei, et evangelicam et apostolicam disciplinam, agatur de Patre, et Filio, et Spiritu sancto, quæ nobis nomina ipsa Veritas dictavit cum dixit: « Baptizantes in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti (Matt. xxviii), » repente in divina essentia fides et intellectus unitatis uno veritatis radio dissipat omnem hanc undecunque collectam caliginem erroris. Sicut enim jam supra dictum est, eum prædicamus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, exprimimus veritatem Trinitatis, cum vero adjicimus, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, fides indubitate deitatis format in cordibus nostris veritatem summæ et individuae unitatis. Nolo ergo recedere a nomine bono, in quo baptizatus sum, in quo Christianus sum designatus; nec prorsus loqui scio de Deo, sive audire, sive intelligere aliquid, nisi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus

sancti. De potentia vero in Deo, sive sapientia, sive A benignitate, hoc solum credo et certus sum, quod omnipotens Deus Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus; et sicut ipse dicere solet, omnisapiens Pater, omnisapiens Filius, omnisapiens Spiritus sanctus, omnibenignus Pater, omnibenignus Filius, omnibenignus Spiritus sanctus; hi tres unum sunt, unus potens, unus sapiens, unus bonus Deus, qui est benedictus in saecula. De semipotentia vero in Deo, quam ipse dicit esse in Filio; et nulla potentia, quam prædicat in Spiritu sancto, tam procul semper sit, quod dicit, a corde meo, quam procul esse constat ab omnipotente Deo. Ut ergo ad ea quæ dicit de Spiritu sancto respondeamus quod ipse dederit Spiritus sanctus, primo de ipso ejus nomine dicamus: « Spiritus, ait, sanctus a spirando dictus est. Unde et Dominus dicit: « Spiritus ubi vult spirat (Joan. iii). » Et propheta congruentis metaphora spiritum Domini distinguebat, spiritum eum oris Domini appellat dicens: « Et spiritu oris ejus omnis virtus eorum (Psal. xxxii). »

Nos ergo dicimus quod a Parentibus accepimus, scilicet quod a subtiliori natura et digniori Deus spiritus dictus est, dicente Domino: « Deus spiritus est (Joan. iv). » Cum ergo Pater etiam sit spiritus, et sanctus; Filius quoque spiritus, et sanctus, oportuit censeri aliquo nomine quod commune esset amborum, ipsum, qui communis est, et communitas est amborum; et commune amborum, quidquid commune est eorum; charitas, amplexus et osculum, bonitas, suavitas et gaudium, et ut totum concludam, divinitas amborum. Quod non ego ex me, sed beatus Augustinus hoc dicit (30): « Deus etiam, » inquit, « spiritus est. Non dixit, Spiritus Dei est, sed Deus spiritus, ut ipsa deitas Patris et Filii hoc loco dictus sit Deus, quod est Spiritus sanctus. » Congrua vero illa metaphora oris Domini non tam, sicut dicit, valet ad distinguendum inter nativitatem illam ac processionem, quam ad declarandam omnimodam earum similitudinem. Cujus enim oris et legitur et intelligitur esse spiritus Domini, ejusdem et Verbum Dei, ejusdem sapientia Dei, quæ dicit: « Ego ex ore Altissimi prodii (Eccli. xxiv). » De processione vero, ego, inquit Filius, « processi a Patre, et veni (Joan. viii). » Sequitur theologus, et dicit: « Benignitas quæ Spiritus sancti nomine declaratur, non est in Deo potentia, sive sapientia, cum videlicet ipsum benignum esse, non sit in aliquo potentem esse, sive sapientem. » Ubi miror, quomodo magis sapientia intelligenda sit potentia discernendi quam benignitas potentia benevolendi. Esto tamen ipsum ipsius sensum prosequamur, et inveniemus quoniam sicut satis superius claruit, quemadmodum et dissimilitudine essentiae et inæqualitate potentiae dissimilem et inæqualem Patri constituit Filium, simili modo, vel potius vastiori dissimilitudinis intervallo

A dividit a Patre et Filio Spiritum sanctum. Cum enim dicit quia benignitas Dei, quæ sancti Spiritus nomine declaratur, non sit in Deo potentia aliqua, sicut ad plenam potentiam quæ Pater est, Filius quedam potentia est, quid hoc est dicere, nisi quod Filius quidem ejusdem cum Patre substantiæ sit quodammodo, quod Spiritus sanctus non est ullo modo, qui non potentia, sed benignitas est? Patri enim substantia potentia tam gereundi quam discernendi est, cui Filius sapientia, hoc est potentia discernendi, sicut semi-potentia ad potentiam, licet manca quadam beatitudine, tamen utcunque consubstantialis est, Sanctus vero Spiritus cum nulla prorsus potentia sit, a divinæ gloria consubstantialis penitus alienus est. Unde etiam sequitur et dicit: « Sed hæc ejus bonitas magis secundum ipsum charitatis affectum sive effectum, accipienda est. » Hoc est dicere. Quia processio Spiritus sancti, sive potius Dei, qua secundum suæ charitatis affectum, qui Spiritus sanctus est, in creaturam suam procedit Deus, non tam substantialis est, quam affectualis. Iude est quod sequitur: « Charitas autem, teste beato Gregorio, minus quam inter duos haberi non potest. Neino enim, » inquit, « ad semetipsum charitatem habere dicitur, sed dilectione se in alterum extendit, ut charitas esse possit. Procedere ergo Dei est sese in aliquam rem per affectum charitatis quodammodo extendere, ut eam diligit, ac se ei per amorem conjungat. » Et post pauca: « Nemo, » inquit, « sibi ipsi benignus esse potest, sed alteri. Tunc vero Deus, qui nullius indiget, in se per benignitatem remanseret, si sibi benignus esse posset, aliquod sibi beneficium impendendo. »

Hic Theologus noster palam omnibus est quomodo carnem potius sapiat quam spiritum, hominem quam Deum. Moveri enim affectu, sive in aliquid extendi, quam inconveniens sit incommutabili Deo, luce clarissimus est. Quod vero Spiritum sanctum quasi deliciens, benignitatem Dei in creaturas, sive affectum, dicit: si Spiritus sanctus affectus seu benignitas Dei in creaturas est, non jam tam tertia in Trinitate persona, quam qualitas quædam Dei est, sicut de Filio Dei sapientia Dei dicit beatus Augustinus (31). « Si, » inquit, « Deus Pater ex ea sapientia, quam D ipse genuit, sapiens est; filius qualitas ejus est, non proles. Super quo, quod beatus Gregorius (32) de charitate videlicet proximi, hominis ad hominem dicit, ipse ad Deum transfert, quasi ex hoc probans, quod charitatem Deus ad semetipsum, sive in semetipso non habeat, nec charitas Dei charitas sit, nisi per eam in aliud aliquid Deus se extendat. Sed inspectum in semetipso summum bonum intelligentium se præbet pie quærentibus, non tam secundum affectum quemadmodum ad creaturas habeat, ipsum esse, seu dici bonum sive benignum, quam secundum semetipsum, cum Deus bonum omnium bonorum, remotis

(30) Aug. De fide et symbol. c. 9.

(31) Lib. vi De Trinit.

(32) Greg. hom. 17, in Ev. de dilectione humana loquitur, non de divina.

etiam vel non existentibus omnibus bonis, qui ex eo boni, sive quæ ex eo bona sunt, non tamen intelligendum sit in semetipso minus esse bonum, hoc est minus esse quod est, sive etiam potentiam, sive sapientiam, sive benignitatem. Nam neque in hominibus quemquam arbitror in alterum posse esse bonum sive benignum, quem non primo in semetipso secundum honestatem statum constituerit esse bonum. Maxime vero in Deo charitas sive bonitas, non in eo quod procedit in creaturam, est, sed procedit in creaturam ex eo sive in eo, quod est. Quod dicit Deum ad creaturam se extendere quodammodo, hoc de Deo nullo cogitandum est modo, qui in omni sua creatura est potius suo modo, quo scilicet modo sicut Deus ubique est. Quod dicit « quia caritas Dei in alium tendit, ut caritas esse possit, nec potest Deus diligere semetipsum, » nos dicimus cum multimoda sanctarum auctoritate Scripturarum, et secundum ipsam fidei rationem, quia nusquam Deus diligendo se extendit, qui non diligit nisi semetipsum. Et cum se diligit, hoc est, est quod est; quoniam sicut ipse suum bonum, sic ipse sibi sua dilectio est. Cum autem diligit hominem, hoc est dignum eum efficit cui infundat dilectionem suam Spiritum sanctum, ut de ipso et in ipso homine Deus rectissime et misericordissime diligit semetipsum. In quo cum spiritus hominis Spiritui sancto afficitur; unus cum eo spiritus efficitur, et in eo ipso quod diligitur, diligit, quia cum Deus in homine diligit se, hoc est quod hominem diligit in se, hoc est quod homo diligit Deum, et quod homo in Deo est, et Deus in homine. In quo nequaquam Deus homini, sed homo Deo afficitur, cum sicut dicit Apostolus, in hoc a Deo efficitur. « Qui enim, » ait Apostolus, « in hoc ipsum nos efficit Deus (II Cor. v). »

Non ergo Deus procedendo extenditur ad hominem per benignitatis affectum, id est per Spiritum sanctum, sed bene affectus homo in Spiritu sancto colligitur et assumitur ad Deum, et sit quod legitur. « Quia Domini est assumptio nostra (Psalm. LXXXVIII). » Sicut enim Verbum Dei Patris non est prolatum, sed natum, ut sit qui est Filius, sic non recessit, cum procedit, qui est Spiritus sanctus. Semper quippe Filius in Patre est, de quo nascendo est, semper Spiritus sanctus in Patre et Filio, de quibus procedendo est. Sunt in Patre Filius et Spiritus sanctus, in quantum quod ille est, et ipsi sunt, sunt de Patre, alter nascendo, alter procedens, in quantum a Patre habent esse quod sunt; est Pater in utroque, in quantum hoc est, quod illi sunt. Hic humiliter ei erat petitum, ut aciperet, querendum pie ut inveniret; pulsandum, ut aperiret ei. Ipse vero transiluit, et quasi ex sententia diffinit, ac dicit: « Procedere Dei est sese in aliquam rem per affectum charitatis extenderet. » Non ergo est processio Spiritus sancti, sed Dei; qua agit Deus in creaturam per affectum charitatis suæ, hoc est per Spiritum sanctum. Non ergo est, cui de Patre ac Filio procedere, esse est; quia non ipse a Patre et Filio, sed potius per eum ipsi-

A procedunt in creaturam, et, sicut jam supra dictum est, Spiritus sanctus non tam tertia jam in Trinitate persona, quam qualitas quedam habitus Dei ad creaturam est. Amplius. Si processio Dei, sive etiam Spiritus sancti, sicut ab eo dissimilit est, in creaturam tantummodo est; remota ergo creatura processio non est, et plurimum bonorum nostrorum eget ut sit, cui procedere esse est. Cogitari autem potest creaturam non esse, quæ aliquando non fuit; et in arbitrio Conditoris est, quandiu sit: cogitare vero Spiritum sanctum non procedere, hoc est esse, prima fronde blasphemum est. Sed est utique; et hæc processio, qua procedit Deus per Spiritum sanctum in creaturam; est autem in Deo non secundum affectus, sed secundum effectus, quibus sit in creaturam, ut sit scilicet creatura ipsa, sive ut bene sit; quia causali bonitate ab æterno in ea processione vita est, qua Spiritus sanctus a Patre procedit et Filio, et procedendo Spiritus sanctus est. Est autem ibi præscientiæ virtute, et gratia prædestinationis, sit autem in tempore in creaturam, cum Spiritus sanctus ubi et quando vult spirat. Est enim processio in Deo altera naturæ, altera gratiæ. Quæ natura est, æterna ibi est; propria ejus est, cui semper a Patre et Filio procedere est, etis nulla sit omniuno creatura, quæ vero gratiæ est, et ipsa ibi, sicut dictum est, æterna est, et communis totius Trinitatis est; sit autem per Spiritum sanctum, non quasi per affectum, sed cum, secundum effectus suos modo quo supra dictum est, bonitas Dei se exhibet in creatura. Illa est Spiritus sanctus propria de Patre et Filio, ista fit per Spiritum sanctum cooperante Patre ac Filio. Illa siquidem Deus est; hæc autem mirificum Dei opus est.

Deinde in eis quæ sequuntur, quando arguitur, et queritur ab eo unde hoc habeat quod cum Spiritum sanctum pariter nobiscum de Patre et Filio procedere consteat; adjicit, « sed non ex ipsa ejus substantia: » querit et ipse vicissim unde habeamus et nos quod ex ipsa eorum substantia eum procedere prædicamus. Utique ex eo quod tam nos quam ipse, eum ex Patre et Filio procedere consteatur. Et enim procedere ex ipsis quid est, nisi procedere ex eo quod sunt? Quid enim sunt? Deus. Procedit ergo Deus de Deo, Spiritus sanctus de Patre et Filio, unus cum eis Deus. Utique, ait, sed non ex ipsa eorum substantia. Et recurrens ad philosophicum præsidium suum, tria, inquit, sunt in ære sigillo, æs, sigillum, hoc est sigillabile, quasi aptum ad sigillandum et sigillans. Sigillum autem ex ære est, ex ipsa æris substantia, videlicet quia ut sigillum sit, necessæ est in hoc assumi ex ære æris quiddam. Sigillans vero ex ære et æreo sigillo procedit, et ab utroque habet esse, sed non ex ipsa eorum substantia; ex qua scilicet nihil assumitur, ut sigillans sit. « Sic, » inquit, « Spiritus sanctus a Patre et Filio est: verumtamen non ex ipsa eorum substantia est, vel procedit. » Scilicet sicut assumitur ex ære, ex ipsa æris substantia, æs quoddam, ut suo

modo formatum sigillum sit, sic de potentia Dei est sapientia tam gerendi quam discernendi, ut nativitas in Deo sit, ut Filius sit de Patre, ut genitus sit. Hoc enim, ait, gigni est, esse de ipsa gignentis substantia. Et hoc est, esse de ipsa gignentis substantia; esse de toto quiddam. Sicut ergo æreum sigillum est de toto ære quoddam, sic est de potentia sapientia, hoc est potentia quedam. Hoc ergo quia Spiritus sanctus non habet, nec inter potentias Dei meretur ascribi, sicut dicit theologus noster, quia benignitas Dei, inquit, nulla potentia est. Nec est, alt, de ipsa substantia Patris, quod esset Filius esse, et de Patre gigni; sed secundum propheticam illam metaphoram, de qua supra dictum est, procedit ex ore Dei. Ubi si requisitus quod sit illud os, quæ sit illa processio, de quo Spiritui sancto procedere, est esse quod est, ignorare se dixerit, facile ei ignoscendum est. Verum, quocunque sit illud os, quæcunque illa processio, ex quo, vel per quam eterque, procedit, et habet eterque, tam Filius quam Spiritus sanctus esse quod est, sicut ex Scripturis jam propheticis manifestum factum est, certe in utroque; et ore scilicet et processione, identitas nominum omnimodam exprimit similitudinem rerum, nativitatis scilicet Filii, et processionis Spiritus sancti. Quæ utraque; cum Scriptura ex eodem ore Domini altissimi eodem processionis nomine esse perhibeat, tanta sibi similitudine confederantur, ut, sicut dicit beatus Augustinus, cum eterque a Patre procedat, insolubilis in hac vita quæstio sit, cur non eterque Filius dicatur. Quod autem alter Filius sit, alter Spiritus sanctus, ipse Dominus in mundo manifestavit dicens. « Pater diligit Filium (Joan. iii). » Et alibi: « Spiritus qui a Patre procedit (Joan. xv). » Uterque etiam, sicut jam æpe dictum est, et procedere, et ex eodem ore procedere perhibetur. Porro nativitatem Filii determinans beatus Augustinus, sicut homo potuit, dicit: « Erat Filius atque est, quia ab eo est, qui id quod est semper est. Ab eo autem hoc esse, hoc est a Patre quod est, nativitas est. Esse autem semper, ab eo qui est semper, æternitas. » Quod etiam exceptis nominibus nativitatis et processionis, similiter de Spiritu sancto prædicandum esse palam est, ut dicamus. Erat Spiritus sanctus atque est, quia ab eo est, qui id quod est semper est. Ab eo autem Spiritui sancto esse, quod est, hoc est a Patre, processio est. Esse autem semper, ab eo qui est semper, æternitas est. Unde etiam legimus quia Ariani, cum olim principibus hujus sæculi patrocinantibus sive faventibus, Orthodoxorum fidei insultarent, de eo quod Filium natum de substantia Patris prædicarent, urgebant dicentes: Si de Deo natus est, de intra Deum. Si de intra Deum non est, de Deo non est. At contra Orthodoxi dicebant. Absit! Nia enim natura neque extra neque intra habet, neque filies Catholica hoc habet. Sed credimus, propter quod et loquimur, Filium genitum de patre, hoc est, Filium hoc esse, quod Pater est, et a Patre nascendo habere hoc quod est. Quod exceptis no-

A minibus, de quibus supra dictum est, Filii scilicet atque nativitas, quis etiam in Spiritu sancto dubitet esse prædicandum, ut dicamus similiter Spiritum sanctum procedere a Patre, hoc est, Spiritum sanctum hoc esse, quod Pater est, et procedendo habere a Patre hoc quod est? Et hoc est quod credimus et confitemur Filium ex Patre esse, sive genitum esse ex ipsa ejus substantia, anathema etiam dicimus ei, quicunque ille est qui negaverit Spiritum sanctum similiter a Patre esse sive procedere, hoc est ex ejus substantia. Unde etiam beatus Augustinus in libro De Trinitate in toto illo prolixo opere, quod sicut ipse dicit, juvenis incepit, senex edidit, in eo quod novus hic theologus invenisse se gloriatur, queritur intellectui suo nunquam se sufficiens potuisse inventire eloquium; ipsumque intellectum suum consonatum in hoc semper potius habuisse quam effectum; scilicet ad discernendum, in quo generatio illa et processio differant; cum utraque a Patre sit. Nam processio Spiritus sancti, quæ esse prædicatur et a Patre et a Filio, sicut dicit idem doctor, a Patre quidem principaliter est a quo etiam habet Filius nascendo, quod Spiritus ipse sanctus procedendo ab ipso est; ut sit utriusque donum Spiritus sanctus, non conditione doni et dominantium, sed concordia doni et donantium. Propter quod dicit idem praefatus doctor inter illam nativitatem et illam processionem tantam esse similitudinem, ut a nullo hominum in hac vita aestimet inveniri posse certam earum, si qua est, dissimilitudinem, sed in futuro, ait, « videbitur ab eis qui digni erunt; mente contemplante, quod videri hic non potest, ratiocinante. » Dicendum ergo est magistro Petro, quia sicut cum talibus aliqua ignorare valde latum est; sic in ejusmodi inveniendis tales velle procedere vanum nimis et periculosum est. Dicendum ei quia non frustra tantopere a sanctis Patribus nativitas illa et processio similes esse prædicata sunt; sed quia secundum modum tam nascendi quam procedendi consimiles sunt. Quod autem videtur esse aliqua in nominibus ipsis dissimilitudo; cum nondum placuerit Deo revelare in mundo, cur vel quomodo hoc sit; patiatur hoc interim soles eos hoc scire, quibus hoc perfecte scire, esse est. Quod vero, sicut jam supra dictum est, queritur nusquam inveniri Spirituum sanctorum procedere a Patre et Filio ex ipsa eorum substantia; nos dicimus nusquam potius inveniri non procedere. Procedere enim ex eis, quid est; nisi ex eo quod sunt? Quin potius procedere Spiritum sanctum a Patre et Filio cum dicitur, propria locutio est: cum vero dicitur procedere Spiritum sanctum a Patre et Filio, et additur, ex ipsa eorum substantia, jam figurativa locutio est. Patiatur ergo, obsecro, Spiritum sanctum suum, id est plenam et parem cum Filio ad Patrem Deum habere cognitionem; a qua minus philosophico præjudicio eum proscriptis, dicens et scribens: « Filiū tantæ ad Patrem esse cognitionis, ut non solum ex eo sit, et ex eo genitus sit; sed etiam ex

ipsa ejus substantia; sanctus vero Spiritus ex eo sit, et ex ipso procedat, sed non ex ipsa ejus substantia.

CAPUT V.

Et in his omnibus a contumeliis Spiritus sancti non est furor ejus aversus; sed adhuc manus ejus extenta. Dicit enim animalium esse Deum, secundum Catonem; Spiritum sanctum animalium esse mundi, secundum Platонem. Quod miror quo spiritu ipse dicit de Spiritu sancto, qua præsumptione, qua fiducia, tantam, tam insolitam et inauditam rem de Deo dicere, sive scribere præsumat; cum a nullo hoc penitus auctore habeat, nisi a semetipso, nec ab ipso Platone, quem in hoc præcipue se habere auctorem gloriatur. Bene, inquit, cum animal esse mundum Plato dixerit, ipsum quoque intelligentem hoc est rationale animal, esse perhibuit, secundum hoc scilicet, quod ejus anima quanto cæteris præstantior existit, tanto rationabilius in eo cuncta agit ac disponit; quippe penes quam, sicut penes Deum, sunt cause omnium quæ proveniunt, et divina ei omnium naturarum providentia assignatur in qua omnia quæ facta sunt, vita sunt, etiam quæ mala sunt, quæ optime per bonitatem ejus disponuntur. Mundum autem dicit quidquid intra se providentia Conditoris includit; hoc est omnem omnino creaturam. De hoc ergo mundo astruere nititur novus Platonicus ex auctoritate Platoni, quoniam præter sensuum instrumenta, quæ eum habere non necessare sit, cum nulla extra remaneant, ad quæ ista habeant opportunitatem aliquam, per Spiritum sanctum universa vis animæ in eo consummetur. Addit adhuc multa, quæ cum ex Scripturis sanctis non habeant auctoritatem, et in regulis fidei nullam possint habere rationem, ex hoc ipso faciliora nobis sunt ad reprehendendum. Sed sensum hunc de anima mundi legimus jam olim a beato Augustino reprobatum; qui forsitan expertus aliquem talia sentientem, dicit, cum de origine animæ traxaret, in libro super Genesim ad litteram: « Quod, inquit, scriptum est quia susflavit Deus in faciem hominis flatum vitæ (Gen. 2), de subjecta sibi creature fecisse Deus animam intelligentem est, in eo quod sufflasse dictus est. Si ergo diceremus Deum tanquam corporei hujus mundi animam, eum ipse mundus esset tanquam corpus unius animantis, recte non eum diceremus sufflando fecisse animam hominis nisi corpoream, de isto aere subjacente sibi ex corpore suo. Nunc vero quia non tantummodo mundi corpus Deo esse subditum dicimus, sed illum solum esse supra omnem creaturam, sive corporalem, sive spiritualem; nec de ipso, nec de corporeis elementis credendus est animam fecisse sufflando. » Item: « Fortasse ex aere est anima. Huic elemento fatus competit. Sed noster, non Dei. Unde supra diximus hoc potuisse congruenter putari; si animam mundi tanquam unius maximi animantis Deum crederemus, ut ita eam flaverit de aere corporis sui, sicut nostra de sui. Cum vero Deum constet esse supra omne mundi corpus et su-

PATROL. CLXXX.

A pra omnem spiritum quem creavit incomparabilis distantia, quomodo id recte dici posset? Item: « Manichæi, qui se Christianos putant, sive putari volunt, eo sunt philosophis gentium in opinione animæ detestabiliores, quod animæ naturam illi a Dei natura discernunt, isti autem, cum aliud nihil dicant esse animam quam ipsam Dei substantiam, atque id omnino quod Deus est, non trepidant eam tam turpiter commutabilem dicere: ut nullum sit herbæ, seu vermiculi genus, ubi eam non esse comimistam opinentur. »

Item ad Evodium de Trinitate et columba, dicit, nullam omnino creaturam in unitate personæ Deo aliquando coaptatam, « præter solum, » inquit, « hominem ex Virgine assumptum, qui quia propter ipsam naturam liberandam ipsa omnia siebat, in unitatem personæ Verbi Dei mirabili et singulari susceptione coaptatus est; permanente tamen Verbo in sua natura incommutabiliter, in qua nihil compositi cum quo subsistat, ulla phantasia humani animi suspicendum est. » Adhuc etiam, si anima mundi Spiritus sanctus est, partem eum esse mundi conat, sicut anima hominis pars hominis est. Sed et hoc modo Spiritus sanctus una cum mundo isto persona est; et coendus jam a nobis mundus est, et adorandus, sicut in Christo adoramus hominem in unitate personæ Deo conjunctum, de quo scriptum est: « Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est (Psal. xxviii). » Credimus certe et constemur, quoniam « Spiritus Domini replevit orbem terrarum (Sap. 1); » et sicut a principio superferri dictus est aquis (Gen. 1), sic jugiter superfertur fluitanti creaturæ; vel sicut habet verior Scripturæ illius translatio, sovet eam, sicut avis sovet pullos suos; omnia continens ut sint, disponens ut bene sint, ordines suos conservando, dans esse lapidibus, vivere arboribus, sentire pecoribus, discernere hominibus. Sed sicut nusquam deest divina præsentia, et tamen aliter est in hujusmodi creaturis, aliter in sanctis suis; sic etiam Spiritus sanctus spiritus vite aliter eos vivificat, de quibus dictum est: « Spiritus est qui vivificat (Joan. vi), » aliter cætera viventia; aliter eos qui vivunt de ipso, et ipse vita eorum est; aliter ea quæ vivunt in semetipsis agente ipso, et qualiscunq[ue] anima eorum in eis est. Nam etsi in aliquibus sanctis hominibus, spiritus eorum unus aliquando cum Deo efficitur ex participatione gratiae; procul tamen omnis omnino creatura tam a nature divinæ consortio, quam ab unitate personæ cum Deo.

CAPUT VI.

« Quæritur etiam, » inquit, « utrum omnes homines ita sola misericordia Dei salventur, ut nullus sit qui bonam voluntatem habere possit, nisi gratia præveniente Dei, quæ cor moveat, et bonam voluntatem inspiret, et inspiratam multiplicet, multiplicatam conservet. Quod si ita est, scilicet ut homo nihil ex se boni operari possit, ut aliquo modo ad divinam gratiam suscipiendam per liberum arbitrium sine auxilio gratiæ, prout dictum est, se erigere non possit,

non videtur ratio, quare si peccaverit, puniatur. Si enim nou potest ex se aliquid facere boni, et talis factus est, ut prouior sit ad malum quam ad bonum; nonne si peccat, immunis est a peccato? Nunquid Deus qui talem eum fecit, laudandus est de tali creatione, et non potius culpandus? » Et post aliquanta, his similia, subiungit et dicit: « Sed quia ita non est, sed longe aliter; dicendum est, prout veritas se habet. Dicendum est igitur quod homo per rationem a Deo quidem datam gratiae apposita cohaerere potest; nec Deus plus facit isti qui salvatur, antequam cohaerat gratiae, quam illi qui non salvatur. Sed sicut qui lapides pretiosos exponit venales, et desiderium videntium excitat ad emendum; similiter Deus gratiam suam apponit omnibus, consulit Scripturis, et exemplis provocat; ut homines per libertatem arbitrii quam habent, gratiae cohaerant. Qui prudens est, per libertatem arbitrii sui cohaeret gratiae; piger et carnalis, quamvis per liberum arbitrium possit, negligit, et ideo negligitur a Deo. Quod autem sicut mortuus Lazarus nou potuit reviviscere, nisi Deo suscitante, sic ad bene volendum non posse surgere hominem, nisi gratia vivificant, dicitur aut creditur; ideo vivificatio ista tribuitur gratiae; quia ratio qua homo discernit et intelligit a malo abstinendum et bene agendum, est a Deo. Et ideo hoc inspirante Deo agere dicitur, quia Deus per rationem, quam dedit homini, facit, eum peccatum ipsum agnoscere. » Ilæc plane Pelagiana heres est. Contra quam quantis librorum voluminibus, quantis tractatibus a sanctis doctoribus Augustino, Hieronymo, multisque aliis pugnatum est, et quomodo iam olim ab Ecclesiæ liuminibus et fidelium cordibus anathematizata est, neminem arbitrari ignorare qui vel leviter divinorum librorum familiarem babuerit lectionem. Sed qui hoc audet dicere, non ex æquo reu cum Deo videatur dividere. Deus enim, sicut ipse dicit, hominem eum facit rationalem: ipse quod longe melius est, semelipsum efficit secundum rationem viventem vel agentem. Contra quod Dominus dicit: « Sine me nihil potestis facere (Joan. xv.). » Augustinus (33): « Qui nihil dixit, nihil exceptit. » Et Paulus: « Deus est qui operatur in vobis et velle et perficere, pro bona voluntate (Philipp. ii.). » Cujus enim est rationem dare, ipsius est datam illuminare. Vanissimæ mentis est, et nimium elongatæ a Deo tentatio ista; superborum mente cordis sui est ista præsumptio. « Nequaquam, » inquit, « plus facit Deus ei, qui salvatur ab eo qui non salvatur ante cohaesionem gratiae. »

Quid ergo agit prædestinatio? Quid vocatio? Augustinus: « Non potest homo bene velle, nisi ab eo qui non potest male velle. » Dicit quia dat Deus tantummodo rationem, et provocat cupiditatem. Qui vero vivit de spiritu virtutæ, certissime scit, quia certissimo experimento sentit in semelipso, sicut

(33) Vide Aug. ad Evodium de Trinitate.

A idem doctor dicit, nihil posse in homine, seu rationis discretionem, seu etiam docentis commitionem, ubi præveniens gratia ad liberandum arbitrium non sanaverit delectationem; et ubi non dederit non solum volendi, sed et perficiendi virtutem. Nec sicut calumniantur, sic facta est a Deo humana natura; sed in hoc per peccatum est corrupta et dejecta, ut hominis arbitrium ad malum tantummodo liberum sit; ad nullum vero bonum sit, nisi liberante gratia. Ex quo, sicut beatus Augustinus dicit (34), « multa facit Deus in homine bona, quæ non facit homo: et nulla facit homo, quæ non faciat Deus, ut faciat homo. Justo enim iudicio alieno omnes peccato tenemur, a quo aliena in fide in baptismo liberamur per gratiam Salvatoris; quamvis in poenam peccati maneat concupiscentia carnis, in qua erudiamur. A qua nemo potest esse liber, nisi ab indebita gratia liberatus: contra quod nemo murmurat, nisi ad mortem prædestinatus. » Hæc omnia quæ præwirimus, beati Augustini verba sunt, ex libro De libero arbitrio ad Bonifacium Papam.

Item in libro De spiritu et littera: « Illis, » inquit, « acerrime ac vehementissime resistendum est qui putant sine adjutorio Dei per seipsam viam voluntatis humanæ vel justitiam posse efficere, vel ad eam tendendam posse prostrere. Et cum urgeri coepirint, quo modo id præsumunt asserere fieri sine ope divina, reprimunt se, nec hanc vocem audent emittere; quoniam vident, quam sit impia et non ferenda. Sed aiunt, ideo ista sine ope divina non fieri, quia et hominem creavit Deus cum libero arbitrio voluntatis, et dando præcepta ipse docet, quemadmodum homini sit vivendum: et ideo utique adjuvat quod docendo auferit ignorantiam, ut sciatur homo in operibus suis quid vitare et quid appetere debeat; quo per liberum arbitrium naturaliter insitum viam demonstratam ingrediens, continenter, juste, et pie vivendo, ad beatam, eamdemque aeternam vitam, pervenire mereatur. Nos autem dicimus, humanam voluntatem sic divinitus adjiciari ad faciendam justitiam, ut præter quas: quod creatus est homo cum libero voluntatis arbitrio, et præter doctrinam, qua ei præcipitur quemadmodum vivere debeat, accipiat Spiritum sanctum, quo fiat in eo delectatio, dilectionisque summi illius atque incomparabilis boni, quod Deus est, etiam nunc cum per fidem ambulatur, nondum per speciem, ut hanc sibi arrha data gratuitè muneris, inardescat inhaerere Creatori, atque inflammetur accedere ad participationem veri illius luminis, ut ex illo ei bene sit, a quo habet ut sit. Nam neque liberum arbitrium quidquara nisi ad peccandum valet, si lateat via veritatis, et cum id quod agendum est, et quo nitendum est, cœperit non latere, nisi etiam delectet et ametur, non agitur, non suscipitur, non bene vivitur. Ut enim diligatur, charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, per Spi-

(34) Aug. lib. De arb. ad Bon.

ritum' sanctum qui datur nobis, non per liberum arbitrium, quod surgit ex nobis. » Item in Enchiridio, de libero arbitrio primi hominum (cap. 103-107): « Sic oportebat primo fieri hominem, ut et bene posset velle et male: nec gratis, si bene, nec impune, si male... Quamvis sine gratia nec tunc ullum meritum esse potuisset, quia etsi peccatum in solo erat libero arbitrio constitutum, non tamen justitiae retinendæ sufficiebat liberum arbitrium, nisi participatione incommutabilis boni divinum adjutorium præberetur. Sicut enim mori est in hominis potestate, cum velit, nemo enim est qui, ut nihil aliud dicam, non descendit, non possit seipsum occidere; ad tenendam vero vitam voluntas non satis est, si adjutoria alimenterum desint; sic homo in paradiſo ad se occidendum, justitiam relinquendo, idoneus erat per voluntatem: ut autem ab eo teneretur vita justitia, parvum erat velle, nisi ille qui eum fecerat, adjuvaret... Sic ergo factus est homo rectus, ut et manere in eadem justitia posset, non sine divino adjutorio; et suo fieri perversus, arbitrio; et utrumlibet horum elegisset, Dei voluntas fuerit, aut etiam ab illo, aut recte de illo. Proinde voluntas facta est Dei, de eo qui suam maluit facere voluntatem, quam Dei; cum ex eadem massa perditionis, quæ de illius stirpe profuxit, faciliter per gratiam aliud vas in honorem, aliud in contumeliam per judicium, ut nemo glorieatur in homine, ac per hoc, nec in se. »

CAPUT VII.

Deinde ingreditur causam cum Deo homo ingratus, et astrarere velle videtur quod Christus gratis mortuus sit. Quod et scholares ejus quasi ex sententia ejus submurmurant, ex propositis questionum calumniis dicentes, si auderet, non fuisse necessarium in mundo Christi adventum. Sicut enim præmanibus habebat, et legere potestis, invadit sacramentum communis salutis, de passione et morte Christi, et quantum in ipso est, destruens et exagittans illud, quasi dissipat et discerpit, et mittens illud in ventum, gladium longe nudat post illud. Si darius hic loquor, ignoscite si durius gemo, ubi gravius doleo. « Sciendum, » ait, « est, quod doctores nostri post apostolos in hoc convenient, quod diabolus dominium et potestatem habebat super hominem, et jure eum possidebat, ideo scilicet, quod homo ex libertate arbitrii quam habebat, sponte diabolo consensit. Ajunt namque quod si aliquis aliquem vicevit, victus jure servus victoris constituitur. Ideo, sicut dicunt doctores, hac necessitate incarnatus est Filius Dei, ut homo qui aliter liberar' non poterat, per mortem innocentis jure liberaretur a jugo diaboli. Sed, ut nobis videtur, nec diabolus unquam in homine habuit jus aliquod, nisi forte Deo permittente, sicut carcerarius, nec Filius Dei, ut hominem liberaret, carnem assumpsit. » Ut nobis, inquit, videtur. Melius ergo ipse aliquid asseret nobis, quam in quo omnes doctores post apostolos convenerunt et consentiunt? Meliusne aliquid ei revelatum est,

A vel ipse per se adinvent, quam quod nos docuerunt qui a Domino didicerunt? Num sapientia ei profundior? Num sensus acutior? Num vita sanctior? Num auctoritas gravior? « Nobis, » ait, « non videatur. » Quid si ipsi sapientiae Dei hoc visum est, si apostolo Paulo et ceteris apostolis hoc visum est? Nam in ipsum Dominum quasi invehbitur, ac dicit: « Quæ necessitas, quæ ratio, quid opus fuit, propter redemptionem nostram Filium Dei carne suscepit tot et tantas inedias, opprobria, flagella, sputa, et sicut paulo post dicit, viderit ipse unde acceperit, « spineam coronam capitii ejus usque ad cerebrum impressam, denique ipsam crucis asperrimam et ignominiosam mortem sustinere, et cum inquis patibulum sustinere? » Et in Apostolum: « Quomodo, » inquit, « Apostolus reconciliari hominem Deo per mortem dicit Filii Dei (Rom. v), qui tanto plus adversus hominem irasci debuit, quanto amplius homines in crucifigendo Filium ejus deliquerunt quam in transgrediendo ejus præceptum gusto unius ponit? » Et plurima in hunc modum. Et huic homini quid dicernus, qui neque ipsi credit Veritati, neque apostolis, neque doctribus apostolicis? Possunt quidem contra ea quæ dicit multa afferri ex Scripturis authenticis, in quibus simplicibus filiis Dei credentibus, sperantibus, amantibus, de sacramentis salutis humanæ eluent testimonia Domini fidelia, sapientiam præstantia parvulis; justitiae Domini recte recta lætitiantes corda, et judicia Domini vera justificata in semetipsa: sed, sicut Apostolus dicit de sapientibus hujus mundi (I Cor. 11), haec omnia stultitia sunt illi. Denique videat ad expugnandam veritatem undecunque congregatarum aggerem columniarum, vim et saporem degustare singularum quæstionum per ordinem subsequentium, et sentietis de qua radice prodeant. Erubescit Evangelium Dei, viluit apud eum Christianæ fidei simplicitas. Qui utinam vel ea benevolentia legeret Evangelium Dei, qua Platonem legit. Platonem cum legit, ubi eum intelligit, sensum in eo philosophicum magnifice prædicat et extollit, ubi vero non intelligit, vel secundum spiritum hujus mundi secus eum aliquid dicere deprehendit, in meliorem semper partem interpretari conatur. Utinam et in hoc imitaretur Platonem, quem amat, quod ille cum de Deo agit, caute et prudenter edicit, quod ipso revelante testimando de creatura Creatorem, de eo sentit vel intelligit, cetera cum philosophica reverentia patienter ignorans, inquirentes mittit ad ideas, quas esse dicit in menta summi Dei, in quibus omnium rerum originales species et rationales causas dicit contineri, plus illis deferens quam Petrus deferre velit eis, ad qua Paulus nos mittit, altitudini sapientiae et scientiae Dei, et incomprehensibilibus judiciis ejus, et investigabilibus viis ejus (Rom. 11); sensui et consilio ejus, quæ omnia investigare et dijudicare nititur per vim humanæ rationis! Credit Platoni? Scio quia credit. « Quæ, » inquit Plato, « fuit causa Dei mundum faciendi? Bonitas sua. Quæ, quia bonus, nulli

invidit : fecit quam melius fieri potuit. » Hoc Se-neca de Platone.

Quod dicendo Plato rationabili cautela et philosophia prudentia inundum appellans omnem omnino creaturam, omnium quæ in mundo facta sunt breviter reddit rationem, scilicet bona esse, et bene fieri omnia quæcumque sunt a tam bono Conditore. Dicimus et nos : Quæ fuit causa Deo, faciendi novam in Christo creaturam? Bonitas sua. Ideo summe bonus fecit eam, quam melius fieri oportuit. Pro quo si in sapientia Dei « oportuit Christum pati et resurgere, et ita intrare in gloriam suam (*Luc. xiv.*) », quid in hoc calunniari potest humanæ rationis ingratitudine? Propter quod dicit in propheta : « Ego feci, ego serui, dicit Dominus (*Isa. xlvi.*) ». Quinimo cum multi præsto essent modi salvationis humanæ, omnipotenti et sapienti Deo ; cur, sicut dicit beatus Augustinus, hunc recusaret, inquit cur non hunc potius præ ceteris omnibus eligeret, ubi de divinitatis gloria nihil omnino est immunitum, et de humilitate et passione Salvatoris tantum in mundo bonum est effectum? Amplectetur certe et hic communis salutis effectionis, nec tam temere vel curiose scrutaretur salvandi modos; si credendo et amando tantum deferret Christo mundi Salvatori, quantum Plato æstimando detulit Deo mundi Creatori. Ait beatus Augustinus : « Potestatem autem in mundo diabolum nimiam habuisse ante adventum Christi, in passione ejus amittendam, ipse Dominus instantे hora passionis suæ testatus est dicens : Nunc judicium est mundi; nunc princeps hujus mundi ejicietur foras (*Joan. xii.*) ». Et iterum : « Ecce venit princeps hujus mundi, et in me non inveniet quidquam (*Joan. xiv.*) ». Nisi enim diabolus potestatem exercendo in mundo esset, nequaquam diceretur, « ejicietur foras ». Et nequaquam in Domino quidquam requireret, si in ceteris hominibus nihil haberet. Potestas autem hæc diaboli in homine ab illo cœpit, quem, primo decepit, non quod Deus diabolo in homine dederit potestatem, sed mox, cum peccatum Deus justè deseruit hominem, seductor invasit peccatorem. Primus siquidem homo cum conditus esset liberi arbitrii, hoc est, liberum habens si vellet perpetuam habere cum immortalitate justitiam, sponte consensit inimico suggestori, cum nondum pateretur quod patiebatur qui dicebat : « Condelector enim legi Dei, secundum interiorem hominem, carne autem legi peccati. Video autem aliam legem repugnarem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in legem peccati, quæ est in membris meis (*Rom. vii.*) ». Sicque potestas a diabolo est in hominem non jure acquisita, sed nequiter præsumpta, et a Deo justè permissa, qua homo servus ejus factus est a quo superatus est, et illaqueatus laqueis diaboli captivatus est, sicut Apostolus dicit, ab eo ad ejus voluntatem, subaudis faciendam. Sic enim ibi scriptum est : « Ut resipiscant a laqueis diaboli, a quo captivi tenentur ad ejus voluntatem (*II Tim. ii.*) ». Cum enim æque omnes persequatur, tam justos quam injustos, ipsi

A soli sub potestate ejus sunt qui secundum voluntatem ejus vivunt. Servitus autem hæc servitus est concupiscentiarum, qua vivit homo secundum voluntatem seductoris, cui nemo valet resistere, nisi in regno gratiæ. Non autem est sub ejus voluntate, in quo quod vult, non potest efficere.

Huic potestati ante Christi adventum totus pene mundus erat obnoxius, cum servirent ei omnes iniqui, nec omnino imminentes ab ea erant pauci, qui tunc erant justi; cum a diabolo immisso peccato originali obnoxii omnes mundum hunc ingrediebantur, qui de carne peccati nascebantur, migrantes autem de sæculo justi, cum non essent in tormentis cum iniquis et cum diabolo, non tamen erant cum Deo, in quantum in tenebris Deum non videndi detinebantur. Quæ vero sit justitia in sanguine Christi, qua justificatur homo apud Deum, et quomodo sit hominis reconciliatio ad Deum per mortem Filii ejus, difficultis quæstio est, non agitanda in tumultu, sed pie et humiliter querenda in spiritu. Ipsum etenim est sacramentum, de quo Apostolus dicit : « Et certe magnum est pietatis sacramentum ; quod manifestatum est in carne, justificatum est in Spiritu (*I Tim. iii.*) ». Hoc est quod factum est in carne Domini Jesu, sive visu, sive auditu, manifestum factum est omnibus : justitia vero quæ per fidem est in sanguine ejus, non nisi in spiritu appetit quibusdam spiritibus. In quo tamen qui amat non laborat, quia ipso ei amor intellectus est, qui sensum Christi habet (*I Cor. ii.*), sicut Apostolus se dicit habere, qui bonum gratiæ justificantis sentiendo in Christo Jesu, in semetipso etiam hoc ipsum meretur sentire, nequaquam illud valens sentire in semetipso, nisi prius pleno illuminante fidei sensu sentiat in Christo. Unde et scriptum est : « Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu (*Philipp. ii.*) ». Ipsi quippe est fides, quam sicut Dominus dicit Petro, non revelat caro et sanguis, sed Pater qui est in cœlis (*Matt. xvi.*). Unde et alibi dicit ad discipulos : « Sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis in regno suo (*ibid.*) ». Stare quippe in Æde, multorum est; videre autem in hac vita Filium hominis in regno suo, paucorum : quibus hoc illuminantis oculis fidei revelat, non caro et sanguis, sed Pater, qui est in cœlis. Videt autem etiam in hac vita Filium hominis in regno suo quicunque, regnum Christi effectus, et fidei intellectu et amoris affectu, et vita effectu manens in Christo, ipsumque habens in se manentem, secundum Apostoli præceptum, uox eum sanctificare in corde suo. Hæc fides testimonium est illud fidele, sapientiam præstans parvulis, contemplans in sacramentis suis justitias Domini rectas, recta iustificantes corda; præceptum Domini lucidum, illuminans oculos (*Psal. xviii.*) ; timorem Domini sanctum permanentem in sæculum sæculi; et judicia Domini vera justificata in semetipsa (*ibid.*); super omnia quæ desiderantur desiderabilia, ut intelligantur; super omne quod dulce est dulcia, cum intelligantur. In hac fide, cum habetur omni eam

habent, sicut idem dicit Prophetæ, « rectum est A verbum Domini, et omnia opera ejus (*Psal. xxxii*) : » nulla in ea quæstio, nulla hæsitation, sed fruens tantum affectus. Procul scandalum crucis, sola ei gloria in cruce Domini nostri Jesu Christi, « qui factus est nobis, » sicut Apostolus dicit, « justitia a Deo, et sanctificatio, et redemptio, ut, quemadmodum scriptum est, « Qui gloriatur, in Domino glorietur (*1 Cor. i*). » Ipsa intelligit, quæ sit justitia in sanguine Christi, quæ hominis ad Deum reconciliatio, in quantum in charitate crucifixi homo ille unus efficitur spiritus cuin Deo. Ilæc sapientiam habens in mysterio absconditam, ut manifestetur sit omnibus, quoniam res Dei est, non est in persuasilibus humanæ sapientiae verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis, ut non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Veritas est, lux est, tenebras odit, sponte venit ad lucem. Nil propter eam simulandum, nil in ea dissimulandum est. De prope spectari amat, proprius eam spectat qui purius amat. Res quippe Dei est, cuius proprium esse amari, in hoc maxime dignoscitur, quod quidquid de eo est, amore maxime intelligitur. Reconciliatio vero magistri Petri quam singit in Deo, et imponit nobis, procul fiat ab ipso, sicut procul est a nobis; tanquam hominis irati et implacabilis, nisi per mortem innocentis Filii, cum, sicut ipse dicit, magis debuerit irasci pro morte injusta innocentis Filii sui quam pro gusto unius pomii. Sed Deus, in quo non est iniquitas, in quo non est, est et non, sed est in illo est, qui fecit ab æterno cuncta quæ futura sunt, et quidquid ab eo factum est in ipso vita est; bona cuncta per quemcunque sunt, a seipso facienda prædestinavit: quorum sicut bona omnia concluduntur intra beatitudinem prædestinantis, sic mala nulla effugere queunt ordinem providentiae juste et recte omnia disponentis. Prædestinavit ergo mundum faciendum bonitas Conditoris, et hominem in mundo, ut de homine instauraret ruinam angelicæ prævaricationis. Quem cum sponte peccatum præsciret, cum liberi futurus esset arbitrii, et in peccato ejus perterritum genus humanum, rursum prædestinavit faciendum alterum hominem Christum Dominum, qui peccare non posset, cum et Deus futurus esset, et in ipso prædestinavit salvandum et liberandum de genere humano genus Christianum. Ipsi sunt illi duo homines, de quibus Apostolus dicit, alterius debitum in omnes processisse in condemnationem; alterius vero justitiam in omnes homines in justificationem vitæ, ut « sicut per unius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam justi constituerentur multi (*Rom. v*). » Faciens autem Deus primum hominem, liberi cum constituit arbitrii, ut posset et bene velle et male; ut vel bona ejus voluntas meritum apud Deum haberet gratia misericorditer adjuvante; vel si mala esset, meritum et ipsa haberet malivolum gratia juste deserente, et justitia Dei malum ejus in poenam ejus recte ordinante. Factus Adam et positus in paradiſo peccavit,

et iratus est ei Deus, et factæ sunt inimicitiae inter Deum et hominem. Ira Dei cum tranquillitate omnia judicantis justa vindicta fuit peccati immissa peccatori; inimicitiae in Deum et hominem non aliæ quæ esse solent inter justitiam et peccatum.

Cum autem venit tempus miserendi, ad salvandum mundum misit Deus Filium suum, faciens cum hominem propter salvandum hominem. Quem cum Salvatorem mundi prædestinasset, præscivit etiam quod in mundo occideretur, et prædestinavit, quid de ipsa morte ejus ageretur, scilicet salus mundi. Et enim cum peccati auctor peccatum ei persuadere non posset, occidit eum quanto potuit crudelius, poenam peccati infligens non peccatori. Et Dominus qui poterat, si vellet, non mori, quia non homo tantum, sed et Deus erat, et ab omni remotissimus peccato, poenæ peccati, hoc est, morti nihil debebat, sponte suscepit mortem, quam violenter se intulisse arbitratus est inimicus, et transtulit in se poenam omnium peccatorum in ipso spiritualiter regenerandorum, sicut Adam peccaverat in poenam omnium de ipso carnaliter generandorum. Transfuditque in omnem Christianæ fiduciæ posteritatem originalem justitiam per regenerantem gratiam, sicut in omnem posteritatem carnis peccati Adam transfuderat insufficientem tabem originalis peccati per carnalem generationem, ut viverent aliena justitia filii gratiæ, sicut alieno moriebantur peccato filii iræ. Sicque in regno justitiae malum non remansit inordinatum, cum in eo qui pro peccatoribus mortuus est, nullum remansit justificati hominis peccatum impunitum. Tantique valuit premium sanguinis illius innocentis, ut quicunque etiam interfectorum ejus per fidem Christo adhærerent, per indebitam ejus mortem temporalem, æternam debitam evaderent. Nec, sicut queritur Petrus, sacer ille sanguis diabolo quasi in premium redemptionis pro homine datur, sed appetenti malitiæ est permisus, ut cum in gaudium ejus funderetur, per justificationem ejus innúmera multitudo prædestinatarum, ne in gaudium ejus cum eo perirent, ei tolleretur. Nec a Deo Patre quasi ad satisfaciendum est requisitus, cum tamen ei plenisime satisficerit oblatus. Nam in cooperatione humanæ salutis manifeste se declaravit unitas Trinitatis, quando, sicut Apostolus dicit, « Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi (*II Cor. v*), » et Christus in sanguine suo reconciliabat nos Deo, cum effundenter sanguis ejus, qui per Spiritum sanctum semel ipsum obtulit immaculatum Deo, ad emundandum conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi (*Hebr. ix*). Nam et prædestinatio qua hoc totum ab æterno prædestinatum est, bonitas Dei, hoc est Spiritus sanctus est, charitas communis Patris et Filii, communis suavitas, communis gratia, communis misericordia: quæ, sicut ab antiquo, jugiter superfertur creaturæ fluitanti, non indiga voluntate, sed proflua bonitate. Ipsa est de salute hominis voluntas Patris, et obedientia Filii, dilectio Patris et Filii, et divina bonitas ad creatu-

ram suam. Bonitas quippe Patris ad Filium et ad creaturam, ipsa est imperium Patris ad Filium de salute humana, eademque bonitas Filii ad Patrem, qui est Spiritus sanctus, ipsa est in salvando homine, modo quo id fieri oportebat, Christi obedientia.

Cui perfecte affectus homo Christus, novam per eam obtinuit justitiam patiendo poenam peccati sine peccato : quam, cum etiam Deus esset omnipotens et bonus, largitus est Christiano generi, cum humano genere morienti in peccato suo. Erant etenim et ipsi natura filii irae, sicut et ceteri, natura corrupta contagione originalis peccati. In quibus postmodum originali justitia per regenerantem gratiam, multo dignius ac potentius obtinuit regnum quam prius per carnalis concupiscentiae generationem carnalem regnasset in eis veniens ab Adam originale peccatum, cum, qui filii irae erant, filii gratiae effecti in sanguine Christi occultiore mysterii virtute justificati sunt, non solum ab originali peccato, sed ab omni peccato : et insuper accipere merentur Spiritum adoptionis sanctum, testimonium perhibentem conscientias eorum quod sunt filii Dei. Sicque sublato, hoc est dinishso, peccato, cui justitia inimicatur, plena facta est Dei et hominum reconciliatio, et finis irae, hoc est justae vindictae in Deo. Fit autem finis viudictae, sed æternæ, eis qui ad æternitatem regenerantur, manente sententia poenæ temporalis ad erudiendam fidem æternitatis. Unde beatus Augustinus dicit in libro De baptismo parvolorum : « Caro quæ primo facta est, non erat caro peccati, quæ noluit homo inter delicias paradisi servare justitiam. Unde statuit Deus ut post ejus peccatum propagata caro peccati ad recipiendam justitiam laboribus et molestiis reniteretur. Propter hoc etiam de paradyso demissus Adam contra Eden habitavit, hoc est contra sedem deliciarum, ut significaret quod in laboribus, qui sunt deliciis contrarii, erudienda esset caro peccati ; quæ in deliciis obedientiam non servavit, antequam esset caro peccati. Sicut ergo illi primi homines postea juste vixerunt, unde merito creduntur per Domini sanguinem ab extremo supplicio liberati, nec tamen meruerunt in illa vita ad paradisum revocari : sic et caro peccati, etiamsi remissis peccatis homo in ea juste vixerit, non continuo meretur eam mortem non perpetui quam traxit de propagine peccati. Tale quid insinuatum est de patriarcha David in libro Regnum (II Reg. xi). Ad quem cum propheta missus esset, eique propter peccatum quod admiserat, ventura mala ex fracundia Dei comminaretur, confessione peccati veniam meruit, respondentे propheta, quod ei flagitium facinusque diuissimum sit, et tamen consecuta sunt quæ Deus fuerat minatus, ut sic humiliaretur a filio. Unde et si hic dicitur, — Si Deus propter peccatum illud fuerat comminatus, cur, dimisso peccato, quod fuerat minatus implevit ? — rectissime responditur, remissionem illam peccati factam, ne homo impeditetur a percipienda vita æterna seculorum

A vero illius comminatiois effectum, ut pietas hominis in illa humilitate exerceretur ac probaretur. Dic et mortem corporis et propter peccatum hominibus Deus inflixit; et post peccatorum remissionem propter exercendam justitiam non admetit. » Hæc beatus Augustinus.

Deinde magister Petrus propositas quæstiones, sicut legere poteritis, scrupulosas et plenas scandalis indiscessas præteriens, et multo studio effusam foveam perditionis simplicioribus apertam relinquens, quasi reddit ad sensum Catholicum, tanquam immunem se faciens, quicunque ceciderit in eam. Cum enim in dispensatione Mediatoris tria præcipue intelligenda sint fidelibus, scilicet sacramentum redemptionis et reconciliationis omnium, et ad eos qui maxime per superbiam peribant, exemplum humilitatis; et ad eos, quorum amor in terrenis computruerat, provocatio charitatis : primo leviter perstricto, secundo penitus neglectio, tertio lotus incombhit, dicens hoc fuisse consilium, et hanc esse causam incarnationis et passionis Domini. ut luce sapientiae suæ inundum illuminaret, et ad amorem suum accenderet, tanquam posset provocari homo superbus ad amorem Dei, nisi primo humiliaretur ab amore sui, et nisi prius sacramento redemptionis solvereatur ligatus a conditione et vinculo peccati. Ubi cum totum legeritis quod queritur, quod scribit, quod astruit, quod exaggerat, quod solvit, quod docet, quod emendat, vestri sit judicium, utrum secundum præceptum legis, foveam quam effudit, sic operuerit, ut si cuius bos aut asinus ceciderit in eam, non jure ab eo exigendum sit (Exod. xxi). In quam certe periculosa nimis ruina jam delapsi sunt, qui ex sententia ejus astruere nituntur, si plene auderent, Christum Dominum gratis passum, gratis venisse in mundum. Quibus non est dissimulandum; sed in gerendum periculum suum et ex verbis Apostoli saepius conveniendi sunt dicentis : « Vosmetipsos tentate. Si estis in fide ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia Jesus Christus est in vobis, nisi forte reprobi estis? » (II Cor. xiii.) Est autem in eis Christus, quibus placet Christus. Christus illi placet, qui non nisi in fide Christi Jesu sibi placet. Sed non omnium est fides. Unde idem dicit Apostolus : « Si autem opertum est Evangelium nostrum, in his qui pereunt est opertum : in quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat eis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago invisibilis Dei (II Cor. iv). » Necessarius vero in mundo in tantum fuit Christi adventus et passio ejus, ut hoc singulariter modo servandus esset mundus : sed hoc isto potissimum modo facendum fuit, cum isto potissimum modo congruentis et efficacius faciendum in sapientia sua providentia Dei præordinasset consilio, quod ipse novit.

CAPUT VIII.

Ierum dicit de persona Mediatoris, Deum ab homine secernens, sicut Nestorius : « Sciendum, » ait, « est quod licet concedamus quod Christus tertia sit

persona in Trinitate, non tamen concedimus quod haec persona, quæ Christus est, sit tertia persona in Trinitate. Notanda insipientissima loquentis deo protervia. « Hoc, » inquit, « concedimus, illud non concedimus, » tanquam de Christo, sive in Christo nil sit, vel esse possit, nisi quod ille concesserit. Deinde contra illud Psalmi : « Israel, non erit in te Deus recens (*Psalm. lxxx.*), » recentem nos in fide nostra Deum habere causatur, si quid in Deo esse, quod ab æterno non fuerit, profitemur. Haec heresis proprie Agnoitarum est, quæ olim tempore beati Gregorii in Ecclesia apparuit, de qua idem scribens ad Eulogium patriarcham Alexandrinum, sic inter cætera dicit : « Nemo potest esse Agnoita, qui Nestorianus non sit. » Sicut enim olim Nestorius natus fuerat astruere Mariam θεοτόκον, hoc est matrem Dei, non fuisse, sic et isti, pro eo quod in Evangelio dicitur de die judicii, quia diem illum et horam « neque angelii, neque Filius novit (*Marc. xiii.*); » et quia Dominus legitur venisse ad sicutulneam, quærens in ea fructum, et non invenit (*Matth. xxi.*); et quod requisivit de Lazaro, « Ubi posuistis eum (*Joan. iii.*), » multa dicebant illum hominis ignoravisse. Sed sicut dicit idem doctor, diem judicii Pater solus dicitur scire, quia consubstantialis ei Filius ejus, ex natura quæ est super angelos, habet ut hoc sciat quod angeli ignorant. Incarnatus enim Unigenitus Dei, factusque pro nobis homo perfectus, in natura quidem divinitatis novit diem et horam judicii, sed tamen hunc non ex natura humanitatis novit. Quod ergo in ipsa humanitate novit, non ex ipsa novit, quia Deus homo factus diem et horam judicii non nisi per divinitatis suæ potentiam novit. Unde et nos similiter dicimus, Christum Filium hominis in ipsa natura humanitatis suæ, sed non ex ipsa, secundum eam quam cum Deo habet unionem, tertiam esse in Trinitate personam, quia sicut incarnatus Deus factus est filius hominis propter hominem assumptum, sic assumptius homo factus est Filius Dei propter assumptem Deum. Unde dicit idem doctor in epistola sua : « Diem et horam judicii scit Deus et homo, sed ideo homo, quia Deus est ipse homo. Scientiam vero, quam ex humanitatis natura non habuit, ex qua cum angelis creatura fuit; hanc se cum angelis qui creatura sunt, habere denegavit. » Ad quod et vos dicimus, quoniam si in Trinitate, quæ Deus est, tres sunt personæ quod ipse non contradicit, et Christus Deus et homo una est persona, quod etiam ipsum non contradicit : quam tamen tertiam in Trinitate esse personam nullatenus concedit; jam utique recentem ab eo Deum habemus, quartam scilicet in Deo cum Trinitate personam, et in fide nostra quaternitas potius quam Trinitas nostris proponitur adoranda. Sed sicut dicit beatus Augustinus ad Evodium (55), « assumptio homine nequam personarum numerus auctor est, sed eadem Trinitas mansit. » Nos vero, ipsum quem Deus

A exaltavit, hoc est, si dici fas est, hominem Dominum, (et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium terrestrium et infernorum (*Philip. ii.*), scilicet ut ab omnibus tanquam Deus adoretur); ipsum, inquam, et nos, et omnis lingua constetur quia est in gloria Domini Patris : quod non est aliud, quam quia est tertia persona in majestate summae Trinitatis, sed secundum hoc quod et ipse est Dei Filius, hoc est in unitate personæ conjunctus vel potius unitus Filio Dei, sicut et Deum Dei Filium natum temporaliter credimus, et passum, secundum eamdem personæ unitatem, absque omni calunnia recentis in Deo novitatis.

Propter quod etiam B. Augustinus in libro *Retractationum* (cap. 19) primitere se dicit, alicubi se dixisse hoc quod et nos paulo ante manifestandas rei causa diximus, hoc est, « Dominicum hominem, » scilicet inquietus, tanquam homo ipse non sit Dominus; qui, sicut ipse alibi dicit, ex quo ipse esse coepit, Dominus et Deus esse coepit. Ubi sicut audire refutat fides Christiana in Christo Deo et homine personæ divisionem, sic etiam abhorret divinæ substantiæ cum humana substantia confusione, sive commissionem. Unde dicit B. Augustinus in libro *De Trinitate et columba*, sicut jam supra posuimus : « Nec sonus ille vocis, quo dictum est : Tu es Filius meus dilectus, qui continuo esse destitit, coaptatus est in unitatem personæ Patris, nec illa species corporalis columba (*Luc. vii.*) coaptata est in unitatem personæ Spiritus sancti, sicut neque ille ignis (*Act. ii.*) qui eundem Spiritum sanctum demonstravit, et officio significationis impletum esse destitit. Sed solus homo, quia propter ipsam naturam liberandam illa omnia fiebant, in unitatem personæ Verbi Dei mirabili et singulari susceptione coaptatus est, permanente tamen Verbo in sua natura incommutabiliter, in qua nihil compositum cum quo subsistat illa phantasia humani animali suspicandum est. Homo enim Verbo accessit, non Verbum in hominem convertibiliter decessit; atque ita Filius Dei simul cum nomine suscepto dicitur. Unde idem Filius Dei incommutabilis est, alio coæternus Patri; sed in Verbo solo. Et sepultus est Filius Dei, sed in carne sola. » Item Leo (*ep. 11*) papa de Christo : « Totus, » inquit, « Deus est propter assumptem Deum, totusque homo propter hominem assumptum. Nec tamen Verbum in carnem, sive caro in Verbum mutata est; sed utrumque manet in utroque, et unus in utroque Christus, nec diversitate divisus, nec commissione confusus. Nec alter est ex Patre, alter est ex matre; licet aliter sit ex Patre, aliter ex matre : ex Patre ante omne principium, ex matre in fine sæculorum, ut esset mediator Dei et hominum Jesus Christus, in quo habitaret plenitudo divinitatis corporaliter, quia non assumentis dejectio sed assumpti provectio est : quod Deus illum exaltavit, et dedit illi nomen, quod est super omne

nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, **A** cœlestium, terrestrium, et infernorum : et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (*Philipp.* ii). » Ubi licet una persona sit Dei et hominis, aliud tamen est, unde communis gloria, aliud unde communis est contumelia. Sicut enim in Trinitate Deus Pater et Deus Filius unius substantiæ, sed non unius personæ, sic in forma Mediatoris Dens et homo sunt unius personæ, sed non unius substantiæ. « Nec interest, » ait S. Leo, « ex quo Christus substantia nominetur, cum inseparabiliter manente unitate personæ idem sit et totus hominis filius propter carnem, et totus Dei Filius propter unam cum Patre substantiam. » Dicit ergo magister Petrus : « Non concedimus quod Christus hæc persona, hoc est, Deus et homo, tertia sit persona in Trinitate. »

Nos vero dicimus, secundum præmissas sententias Patrum, quia Christus Deus et homo hæc persona, secundum quod Deus est, tertia est in Trinitate persona. Dicit : Ergo, non secundum quod homo est. Utique, sed est ibi etiam homo, propter inseparabilem unitatem, qua una est persona cum Deo. Absit autem ut per hoc recens aliquid asseramus in Deo, cum, sicut Leo papa sentit, et Augustinus consentit, hominem ab æterno ad hoc prædestinatum, et in tempore beneplaciti Dei in hoc glorificatum, simul dicimus coepisse esse, et Deum esse, cum non sit nisi unus Deus ! Sed permanente divinitate Filii Dei in sua natura, sicut dicit B. Augustinus, incommutabili, sine omni composito humani phantasmatis, cum quo subsistat, mirabili et incomparabili susceptione in unitatem personæ homo ei est appositus, sive aptatus; non prius creatus et postmodum assumptus, sed simul in ipsa assumptione creatus. Et sicut dictum est, simul coepit esse, et Deus esse, sed gratia, non natura, nomine vel persona, non essentiali substantia. Unde dicit Apostolus : « Dedit illi nomen quod est super omne nomen (*Philipp.* ii). » Et B. Augustinus in libro contra sermonem Ariano rum : « Hanc unitatem personæ Christi Jesu Domini nostri sic ex natura utraque constantem, ut qualibet earum vocabulum etiam suum impertiat alteri, et divina humanæ, et humana divinæ, beatus ostendit Apostolus : « Hoc, inquiens, sentite in vobis, quod et in Christo Jesu ; qui cum in forma Dei esset, humiliavit semetipsum, etc. (*ibid.*). »

Cum ergo Christi nomen sit ex eo quod unxit eum Deus pre participibus suis oleo exultationis, hoc est quod homo factus humiliavit semetipsum, de ipso tamen eodemque Christo dictum est quia in forma Dei esset, antequam ab illo forma servi esset accepta. Nondum quippe erat filius hominis, sed Filius Dei; cui Patris æqualitas non erat rapina, sed natura. Verum, si queramus quis est ille, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo, respondetur nobis voce apostolica :

(36) *August.* Tomo primo supplementi, p. 394.

B Christus Jesus. Ergo et illa divinitas hujus humanitatis nomen accepit. Item si queramus quisnam sit factus obediens usque ad mortem; rectissime respondeatur : Ille, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo. Ergo et ista humanitas illius divinitatis nomen accepit. Apparet tamen idem ipse Christus geminae gigas substantiæ, secundum quid obediens, secundum quid æqualis Deo, secundum quid filius hominis, secundum quid Filius Dei, secundum quid dicit : « Pater major me est (*Joan.* xiv) : » secundum quid, « Ego et Pater unum sumus (*Joan.* v). » Propter hæc omnia dicimus Mariam theotocon [*Θεοτόκον*], hoc est matrem Dei, Christum gennuisse Deum et hominem unam personam ; hominem, in quantum ex ea esse coepit ; Deum, in quantum de ea Deus et homo esse coepit. Sicque ipsam Christi personam tertiam in Trinitate fatemur personam : Deum Filium Dei, in quantum una ipse substantia cum Patre et Spiritu sancto est ; hominem filium hominis, in quantum ipse cum Deo Dei Filio una persona est : illum qui ab æterno natura Deus est ; istum, qui ex quo coepit esse, non solum homo, sed etiam ex coessentiæ divinæ beatitudine gratia Deus est, salva tamen Christianæ pietatis cautela, propter vitandam recentis Dei suspicionem, qua supra beatum Augustinum meminimus dixisse, permanere semper Verbum in sua incommutabilitate, in qua nihil esse compositi, cum quo subsistat, ulla phantasia humani animi suspicendum est.

CAPUT IX.

Jam ad alia transeamus. Dicit etiam magister Petrus de sacramento altaris, substantia panis et vini mutata in substantiam corporis et sanguinis Domini ad peragendum sacramenti mysterium, accidentia prioris substantiæ remanere in aere. Obsecro, ut quid in aere ? Quid ibi factura sunt ? Nobis vero videtur, si vobis etiam videtur quod accidentia illa, sive prioris forma substantiæ, qua, ut puto, non nisi consonus in unum accidentium concursus est, si ibi est, in corpore Domini est, non formans illud, sed virtute operantis in ea sapientiæ Dei aptans illud, et modificans, ut secundum ritum mysterii et modum sacramenti, habile fiat et tractabile, et gustabile in forma aliena, quod non poterat esse in propria, agens exterius ut tractari possit, et sumi corporaliter agente interiori gratia, ut sumatur incorruptibiliter, et credenti sapiat, et amantem viviscet et nutriat spiritualiter. Hinc etenim dicit B. Augustinus (36) : « Quod videtis in altari, panis est et calix, quod vobis renuntiant oculi vestri : quod autem fides postulat instruenda, panis corpus, calix vero sanguis est Christi. » De quibus etiam alibi dicit : « Quia et eadem sunt, et in aliud commutantur, et quia quod in eis exterius sensibus subjaceat, in percipiendo consumitur. » Unde et dicit in libro contra Faustum (37) : « Quid sunt aliud quaque corporalia sacramenta, nisi quedam quasi verba visi-

(37) *August.* Contra Faustum lib. xix, cap. 16.

bilia, sacrosancta quidem, sed tamen mutabilia, et temporalia? » Item alibi: « Si ad ipsas res visibles, quibus sacramenta tractantur, animum conferamus, quis nesciat eas esse corruptibiles? Si autem ad id quod per illas agitur, quis non videat non posse corrumpi? » Hæc ergo sunt quæ nobis videntur de sacramentis divinis, diversis negligentie sive ignorantie casibus exposita, non corpus Domini, sicut dicit magister Petrus, quod quidquid accidat in hujusmodi, remotissimum esse credendum est ab omni dignitatis suæ injuria.

CAPUT X.

Deinde aliam movet quæstionem dicens: « De suggestione diaboli solet quæri quomodo possit anggerere hominibus, cum nec verbis, nec signis hoc faciat. » Ad quod dicimus, » ait, « quia facit hæc per physicam rerum, lapidum, vel herbarum, quia sicut in natura quorumdam lapidum est ferrum trabere, vel libidinem extinguere, ita quidam lapides sunt, vel herbæ, quibus libido, ira, et cætera vita excitantur. Quando ergo diabolus vult suggerere alicui libidinem, vel iram, vel alia vita, apponit ei lapidem illum, sive herbam, quam scit talem habere virtutem. » Hoc ridiculum est, nec nisi ad risum movendum dixisse eum hoc aestimo, vel scripsisse, cum sancti doctores manifeste dicant quia agit hoc spiritualis potius nequitia, spirituali potentia hominibus incognita. Nec enim Judæ Satanæ lapidem aliquem sive herbam intulit, cum invaserit in cor ejus, ut traderet Dominum, vel cum in eum introivit, hoc est, sicut dicit B. Augustinus, totum eum juri suo mancipavit. Ubi etiam miror hominem aliquid sapientem, ad astruendum quod affert de aeris corporibus dæmonum, auctoritatem afferre de fabula Salomonis, dæmones intra vitreum vas includentis. Sunt adhuc multa, quæ in theologia vel philosophia magistri Petri me moverint, sed plurima prætermisi, quia nisi vos hæc moverint, nec illa moverent. Nunc precor reverentiam vestram per eum, qui in Ecclesia sua speculatores et pastores vos constituit, ut de his interiùm sic agat prudentia vestra, ut his qui in his scandalizantur satis fiat, qui læsi sunt in fide currentur; qui in Deo vos diligunt et prædicant non erubescant in vobis, sed de vobis in Domino gloriatur.

CAPUT XI.

Dicit etiam ab Adam originalis peccati trahere nos penam, non culpam. Ut quid ergo parvuli baptizantur? Sed in baptismo, sicut dicunt Patres, sicut su-

A pra sufficenter exposuisse diximus beatum Augustinum, culpa dimittitur: pena ad exercitium vitæ hujus manet, quæ est mors corporis et cæteræ tribulationes vitæ hujus.

CAPUT XII.

Dicit nullum esse peccatum, nisi in solo consensu mali, et in contemptu Dei, quem habet homo in consensu peccati. Etenim nullam concupiscentiam, nullam delectationem malam, nullam voluntatem malam dicit esse peccatum, sed naturam. « Concupiscere, » inquit, « alienam uxorem, sive coniubere cum alterius uxore, non est peccatum, sed solus in hoc consensus et contemptus Dei peccatum est. » Et sicut in concupiscentia et delectatione B nullum peccatum committi, sic percatum consensus nullo actu peccati dicit augmentari.

CAPUT XIII.

C Dicit per ignorantiam nullum fieri peccatum. Dicit quoniam si ideo gentilis sive Judæus contemnit fidem Christi, quia contrariam eam credit Deo, non peccat. Dicit quia qui ideo martyres occiderunt, quia arbitrati sunt in hoc obsequium se præstare Deo, non peccaverunt. « Propter quod, » inquit, « Judæi qui Stephanum lapidaverunt, et Dominum crucifixerunt, non peccaverunt; imo plus peccavissent, si contra conscientiam estimationis suæ ei pepercissent. » Dicit concupiscentiam et delectationem carnis non esse in nobis occidendam, sed odiendam, sicut præcipit, inquit, Dominus, patrem et matrem odiendos propter Deum, non occidendos, ut semper habeamus contra quod pugnemus. « Quod enim, » ait, « cum labore et certamine bene agitur, hoc est quod coronam et præmium meretur: quod vero cum pace et delectatione, nihil meretur. » Hoc docet, hoc scribit moralis magister, parum sciens ut arbitror, et inexpertus, quid sit libertas spiritus. Qui adhuc alia docet, et scribit quam plurima, tam in spiritualibus, quam in moralibus, non minus reprehensibilia vel periculosa, quæ prosequi longum esset. Ad reprobandam vero vel destruendam ejus doctrinam cui hæc non sufficiunt, nulla sufficiunt.

RESCRIPTUM BERNARDI AD GUILLEMUM.

D Libellum contra Petrum Abælardum conscriptur laudat, etc.

Guillelmo charissimo suo frater Bernardus. Motum vestrum, etc. Vide Opp. S. Bernardi, t. I, col 553, epist. 327.